

PESA INTERNATIONAL JOURNAL
OF
SOCIAL STUDIES

PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

October 2017, Vol:3, Issue:3
e-ISSN: 2149-8385

Ekim 2017, Cilt:3, Sayı 3
p-ISSN: 2528-9950

journal homepage: www.sosyalarastirmalar.org

Modernleşmenin Gerçek Resmine Bakmak: Avrupa, Türk, Arap ve Afrika Toplumlarında Modernleşmenin Romanlar Merkezinde Eleştirisi
Looking at The Real Picture of Modernization: The Critique of Modernization at The Core of the Novels in European, Turkish, Arabic and African Societies

Yusuf ÇİFCİ

Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
y.cifci@alparslan.edu.tr

Pınar KAYALI

Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
p.kayali@alparslan.edu.tr

<https://doi.org/10.25272/j.2149-8385.2017.3.4.22>

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Makale Geçmişi:

Geliş 20 Ekim 2017
Kabul 10 Kasım 2017

Anahtar Kelimeler:

Modernleşme, Romanlar, Tarih Yazımı,
Toplumsal Gerçeklik, Değişim.

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

Modernleşme hakkında çok farklı tanımlar yapılmaktadır. Bu tanımlar, tanımlı yapan kişi ya da kurumun mensup olduğu yer, zaman ya da ideolojiye göre değişiklik göstermektedir. Bu doğrultuda tarih yazımından yola çıkılarak modernleşmenin tam olarak anlandırılması imkân dâhilinde görünmemektedir. Modernleşme ancak, toplumların kendi gerçekliklerine göre tanımlanırsa “modern olan”ın gerçek resmi görülebilir. Bu makalede, “tarih” ya da “tarih yazımı”ndan yola çıkarak modernleşmeyi anlamlandırmak yerine, Avrupa toplumları örneğinde Hollanda, Asya toplumları örneğinde Nijerya toplumunun modernleşme hikâyelerini anlatan romanlardan yola çıkılarak “modern olan” konumlandırılmaya çalışılacaktır. Bu konumlandırmanın yapılmasında ise, romanlardaki metaforların değişim ve dönüşüm oranları incelenecek ve nihayetinde modernliğin tarafsız bir anlamlandırılması yapılmaya çalışılacaktır. Makalenin amacı; modernliği romanlarda tasvir edilen toplumsal gerçeklik ekseninde yorumlamak ve “modern olan”ın dünya toplumlarının “değer-norm-kurum”larına etkisini ölçmektir. Makalede yorumcu bilgi kuramı merkezinde fenomenolojik çözümleme ve söylem analizi teknikleri kullanılmıştır.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received 20 Oct 2017
Accepted 10 Nov 2017

Keywords:

Modernization, Novels, Historiography,
Social Reality, Change.

Lots of different definitions are made about modernization. These definitions show a change in terms of the person or corporation Who are belong to different place, time or ideology. In this direction It is not possible that completely giving the meaning of modernization based on historiography. It can be seen that the real picture of modern, But if the modernization is defined in reference to the self realities of the societies. In this essay, instead of giving the meaning of modernization based on the history or historiography, the modernism will be tried to positioned based on the novels which are telling the modernization stories; Holland as instance of Europe, Turkey as instance of Asia, Egypt as instance of Arabian societies and Nijeria as instance of Africa. To make this positioning, the rates of changing and transformation of the metaphors at the novels will be examined and ultimately It is tried to make an objective explanation of “modernism”. The aim of this essay is to read the modernism in

the centerline of social reality which are picturing at the novels and is to gauge the effects of the modernism to the worth-norm-corporation of the world societies. In the essay phenomenological analysis methodology and discourse analysis methodology are used in the center of Interpretative epistemology.

Giriş

Dünya tarihinde, tarihin normal seyrini ve işleyişini değiştiren pek çok olaydan bahsedilebilir.⁷⁶ Ancak bu olaylardan ikisi, insan hayatını kolaylaştırmasının yanında tarihte sonu alınamayacak sorunlar zincirini de beraberinde getirmiştir (Marx, 2010:357). Bunlardan bir tanesi; M.Ö. 10.000 yılında meydana gelen Tarım Devrimi (Fagan, 1988:283-287), diğeri ise 18. yüzyılda İngiltere’de buharlı makinenin icadıyla başlayan Sanayi Devrimidir (Ashton, 1980:18).

Sanayi Devrimi, bir bütün olarak insanoğlunun “tarih tüneli” içerisindeki “hayat kurumu”nu her yönüyle değiştirmiş ve “toplumsal olan”ı öncelikle Batılı Devletlerde, daha sonra ise Doğulu Devletlerde büyük bir ivmeyle dönüştürmüştür. Sanayi Devrimi’nden sonra ise, toplumun yapısı büyük bir “makine” (Tilly, 2011:167, Marx, 2010:357-360) halini almış ve bu “makine” merkezli toplumsallık, dünyanın her yerinde hissedilir olumlu/olumsuz etkiler bırakmıştır. Ancak “resmi tarih” yazımında⁷⁷ bu etkiler çoğu zaman tarafgir söylemler merkezinde değerlendirilmiş (Carr ve Fontana, 1992:33-38, Carr, 2008:27-31) ve kayda alınmıştır. Bu doğrultuda hem ilk modern toplumlarda hem de sonradan modernleşen toplumlarda söz konusu “makine” merkezli hayat kurumunun toplumsal aurada uyandırdığı yankının yazılı tarihte objektif bir yansımasının tam olarak bulunması kolay görünmemektedir (Kavaz, 2012:98).

Bu makalede, özellikle Sanayi Devrimi’nden sonra meydana gelen, objektif değerlendirilmelere tabi tutulmamış olan ve sürekli tarafgir bakış açıları ile irdelenen⁷⁸ “iktisadi-sınai-siyasi-kültürel-sosyal-ve.” dönüşümler (Alkan, 2011:158- 172) ve bu dönüşümlerin ortaya çıkardıkları durum, hem Avrupamerkezli hem de Doğu merkezli toplumlarda yazılan romanlardaki “metaforların değişimi”nden yola çıkılarak yorumlanacaktır. Çalışmada mercek altına yatırılan romanların çizdiği “toplumsal gerçeklik” (Özkırımlı, 1983:588) resminin net bir şekilde görülebilmesi için ise; Asya (özellikle Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye), Afrika, Arabistan ve Avrupa Edebiyatından örnekler seçilerek⁷⁹,

⁷⁶ Bilinen Dünya tarihinde, diğeri bir ifade ile “Tarih Yazımı”na konu edilmiş olan dünya tarihinde tarihi olayları mekânsal ve zamansal olarak bağlamından koparan ve yeni bağlamlar oluşturan pek çok olayın yaşandığı ifade edilebilir. Ancak çalışmada özellikle Sanayi Devrimi ile meydana çıkan Fransız Siyasi Devrimi ile devam eden ve de Alman Felsefi Devrimi ile sonlanan “modernizm” cereyanının dünya Edebiyatına yansıması (Metaforların değişimi bağlamında) inceleneceği için sadece Sanayi Devrimi’nden sonraki zaman dilimi içerisinde bir inceleme yapılacaktır. İncelemede temel düzlemi “modernizm”, “modernite” ve “modernleşme” fikir-eylemleri esnasında yazılan “roman”lar ve bu romanlardaki metaforların değişim-dönüşüm oranları ve metaforlara yansıması oluşturacaktır.

⁷⁷ Burada resmi tarih yazımı olarak ifade edilmek istenen, bir bütün olarak “tarih”in belirli bir “paradigma” merkezinde yazılmış olmasıdır. Nitekim “modern” öncesi dönemde imparatorlukların tarih yazıcıları genelde kendi dönemlerine ve bizzat hükümdarların şahıslarına övgüler yağdıran kişiler iken, “modern” dönemde ise “resmi” tarih yazıcıları ilgili ulusu, dini ya da grubu öven kişilere (ideologlara) dönüşmüşlerdir.

⁷⁸ Tarafgir bakış açıları ifadesiyle burada kastedilen hem geleneksel dönemde hem de modern dönemde Tarih Yazıcılarının belirli algı merkezlerinin kalemiyle tarihi olayları incelemiş ve yazmış olmalarıdır. Burada örnek olması açısından Osmanlı tarihinde nedensellik anlamında bir türlü tarih yazıcılarının hemfikir olmadıkları “1858-Kuleli Vakıası” gösterilebilir.

⁷⁹ Makalede “modern olan”ın ortaya çıkardığı dönüşümler, Asya örneğinde Türkiye toplumsallığını anlatan romanlardan; “Peyami Safa – Cumbadan Rumbaya”, Afrika örneğinde Nijerya bölgesindeki toplumsallığı anlatan “Chinua Achebe – Parçalanma”, Arap toplumları örneğinde Mısır toplumsallığını anlatan “Necip Mahfuz – Zamanın Hükümü” ve Avrupa toplumu örneğinde Kıta Avrupası toplumsallığını anlatan “Albert Camus – Düşüş” adlı romandan ve bu romanlardaki “metafor”ların dönüşümünden yola çıkılarak analiz edilecektir. Burada özellikle altı çizilmesi gereken ise; makalede “metafor” analizine konu edilen bu romanların hemen hepsinin yaşadıkları dönemleri konu edinmeleridir. Bu durumda “tarihsel olan”ı bizzat zamanın ve mekânın kendi içinden devşiren bu romanların yazarlarının romana konu ettikleri “toplumsal gerçeklik” olgusunun daha şeffaf olacağı

“değer-norm-kurum” bağlamında bu romanlarda kullanılan metaforların modernleşme dinamikleri sırasında uğradıkları değişim ve dönüşümlerin niteliği ve istikametleri ve de “birey-toplum-devlet” nazarındaki etkileri incelenecektir.⁸⁰

Üç (3) bölüm halinde dünya romanlarındaki metaforların değişimini ve “modern olan”ın toplumsal ortamdaki “değer-norm-kurum” dairesine etkisini Asya, Afrika, Arabistan ve Avrupa merkezinde inceleyen bu makalede amaç, “modern olan” ve “modern olmayan” arasındaki karşıtlık söylemine düşülmeden, romanlardaki “gerçek-hakiki-otantik” değer, norm ve kurum penceresinden “metafor analizinin” yapılabilmesidir. Bu bağlamda öncelikle, genel olarak modernleşme ve anlam ilişkisi incelenecek, sonrasında ise tarih yazımında modernleşme olgusu konumlandırılmaya çalışılacaktır. En sonunda ise romanlardaki metafor değişimleri analiz edilecektir.

I. Modernleşme ve Anlam

Modernite, modernizm ve modernleşme kavram üçlüsünün tanımları, tanımı yapan kalemin coğrafyasına göre değişmektedir (Çıfci, 2013:17). Bu anlamda İngiltere için modernite bir dâhilik ürünü iken, Fransa için modernizm politik bir duruş şekli ve Almanya için modernleşme kendini kendi içinde sürekli yenileyen romantik bir organizmadır. Doğu toplumları için ise modernleşme, bir yarışa sonradan giren bir sporcunun öndekileri yakalama hevesi gibi bir hevesle “değer-norm-kurum” anlamında “Avrupamerkezli” (Amin, 2007:111) olana ulaşma çabasıdır.

Anlamaların silahları olan kavramların⁸¹ (Skinner, 1997:24) namluları göz ardı edildiğinde “modernite-modernizm-modernleşme” kavram üçlüsü için genel olarak şu tanımlamalar yapılabilir. Modernite Batı(lı)’nın kendi içsel dönüşümünden kaynaklanan bir süreç (Çetin, 2007:67), modernizm bu durumun Batı(lı)’da yarattığı düşünce-eylem zemini (Childs, 2010:10-29), modernleşme ise Batı dışı toplumların Batı’ya ulaşma çabasıdır (Göle, 1991:12-16).

Her ne kadar objektif olarak bu şekilde tanımlansa da; “modern olan”ın, “modern olmayan” ile arasındaki ilişkinin incelendiği binlerce çalışmada (makale, kitap, röportaj, seminer, sempozyum, film, dizi, vs.) iki hâkim söylemin olduğu görülmektedir. Birinci söylem; “modern olan”ın “modern olmayan”a karşı üstünlüğüne dayanırken, ikinci söylem; “modern olmayan”ın, “modern olan”a karşı tartışmasız üstünlüğüne dayanmaktadır. Bu anlamda “modern olan” ve “modern olmayan” arasındaki ayrımlarda, her iki hâkim söylemin de aslında “modern olan”a hizmet ettiği ifade edilebilir. Nitekim anlamlandırmanın genel karakterine uygun olarak; “olmak” ya da “olmamak” şeklinde bir anlamlandırma yapıldığında; yapılan anlamlandırmanın kendi içinde barındırdığı “önermesel doğruluk-zıtlık”⁸² dolayısıyla aslında

---

ifade edilebilir. Makalede “modern olan”ın geleceğine ve gelecekte yaratacağı “toplumsal gerçeklik” resmine vurgu yapan ve “kurumlar” bağlamında son bölümde genel olarak incelemeye tabi tutulan “Aldous Huxley – Cesur Yeni Dünya” ve “George Orwel – Bin Dokuz Yüz Seksen Dört” isimli “Kara Mizah” romanlarının özellikle “modern olan”ın gelecek tasavvuru açısından çok önemli oldukları söylenebilir.

⁸⁰ Makalede incelenecek romanlardaki “hakiki-otantik-gerçek” tavrın yakalanabilmesi için sadece sosyolojik ilerlemeye uygun olarak “değer-norm-kurum” merkezinde; romanlardaki metaforların değişimi ve romanların kendi içlerinde bulunan karakterlerin “nazariye” leri dikkate alınmıştır.

⁸¹ Skinner, kavramların anlamların silahları olarak ifade edilmesini Foucault’ya gönderme yaparak açıklamaktadır. Foucault ise bu durumu anlamların kavramlar tarafından temsil edildiğine ve bu ilişkiden bir söylemin ortaya çıktığına işaret ederek tanımlamaktadır. Foucault’nun “söylem”leri merkeze alan bu kuramlaştırmasında en önemli öge ise; söylemlerden birinin diğerinden üstün olduğuna dair bir sınıflandırmanın yapılamayacağına ilişkindir. Nitekim bu doğrultuda makalede; “modern olan” ya da “modern olmayan” söylemlerden her hangi birinin üstünlüğüne dayanan bir kabulden hareket edilmemiş, sadece “gerçeklik-hakikat-otantisite” merkezinde romanlardaki metaforların değerlendirilmesine gidilmiştir.

⁸² Burada anlamın oluşması sırasında algının önce olumsuz olarak zihinde canlanması durumu ifade edilmektedir. Bu bağlamda “diyalektik” düşünce sitilinin de önermesel doğruluk-zıtlık üzerinde durduğu ifade edilebilir. Ancak diyalektikte “tez-antitez-sentez” olgularının kısır bir döngü içerisinde olduğu bilinmektedir. Batı Pozitivist

tersine de vurgu yaptığı ve bazı durumlarda özellikle tersini güçlendirdiği söylenebilir. Buradan hareketle anlamların zıtlarıyla beraber bir terazinin iki kefesinde buldukları ileri sürülebilir. Bu minvalde, zıttı olmadan bir anlamın tartılması ya da anlaşılması mümkün görünmemektedir. Bu durum “modern olan” ve “modern olmayan”ın iki ayrı kavram tahtasında incelenmesi ile daha iyi anlaşılabilir.

Kavram Tahtası-Modern Olmayan

Tablo 1: Modern Olmayan Kavram Tahtası-Modern Olan

Tablo 2: Modern Olan

“Modern olmayan” ve “modern olan” kavram tahtalarına (Tablo 1 ve Tablo 2) bakıldığında “modern olan” için genel olarak beş (5) önermenin ileri sürüldüğü görülmektedir.⁸³ (Everdell,

anlayışına bu kısır döngünün hâkim olması ise, makalenin eleştirdiği temel “doğru”lardan bir tanesini oluşturmaktadır. Buradan hareketle “modern olan” ile “modern olmayan” şeklinde tez ve antitez durumuna düşülmeden ya da her ikisinin toplamına atıf yaparak “sentez” durumuna ulaşma çabası olmaksızın, romanlardaki metaforlara gizlenmiş “gerçek-hakiki-otantik” tavrın her durumda yakalanabilmesi makalenin tekrarlanan amaçlarından bir tanesidir.

⁸³ Bu anlamlandırmada “modern olan”ı konu edinen bütün eserlerdeki genel ifadeler merkezi rolü oynamaktadır. Nitekim pek çok eserde olduğu gibi Giddens ve Pierson’a ait olan “Modernliği Anlamlandırmak” isimli eserde de “modern olan”ın anlamlandırması yapılırken Tablo 1 ve Tablo 2’dekine benzer ölçülerde önermelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu önermelerden en dikkate değer olanları; modernliğin devlet olarak “ulus-devlet”, ekonomi olarak “liberal-kapitalizm”, inanç olarak “tek bir dini formasyon”, hayat biçimi olarak ise “modern hayat kurumu”na işaret etmesidir.

2007:13-29; Aydın, 2009:51-51; Canatan, 1995:18-21) Modern olan; 1.) Seküler olandır. 2.) Pozitif olandır. 3.) Rasyonel olandır. 4.) Akla dayanandır. 5.) Madde temelli olandır. Diğer taraftan “modern olmayan” kavram tahtasına bakıldığında da yine “modern olmayan” için de genel olarak beş (5) önermenin ileri sürüldüğü görülmektedir. Modern olmayan; 1.) Seküler olmayandır. 2.) Pozitif olmayandır. 3.) Rasyonel olmayandır. 4.) Akla dayanmayandır. 5.) Madde temelli olmayandır. Bu önermelerin bulunduğu kavram tahtalarında elips şekli içerisinde bulunanlar önermenin kendi yönünü gösterirken, elips dışındaki önermeler ise elips içindeki önermelerin zıttını ihtiva etmektedir. Nitekim her iki önermesel durum da aynı kavram tahtasında gösterilmiştir. Çünkü anlamlandırmada önermenin işaret ettiği kavramlar zincirinin oluşmasında zıtlarının da etkili oldukları ve hatta bazı durumlarda zıtlarının daha etkili oldukları ileri sürülebilir. Bu açıdan modernleşmeye kavramsal düzlemde, bu dikotomi içinde bir anlam vermekten ziyade, romanlardaki metaforların değişiminden hareketle, modernleşmenin anlamlandırılması, modernleşmenin tam olarak konumlandırılabilmesi için gerekli görünmektedir.

Bu doğrultuda “modern olan” ile “modern olmayan” arasındaki ayrımı “değer-norm-kurum” etrafında net bir şekilde görebilmek için Tarih, Siyaset, Felsefe, Sosyoloji gibi öznelliğe daha açık bilim disiplinlerinden ziyade özellikle sosyal gerçekliği yansıtan bir edebi sanat olan romanlarda (Moran, 2012:93) aramak bu makalenin esas gayesini oluşturmaktadır. Elbette ki; romanlar için de benzer kaygılar söz konusu olabilir ve roman yazarı kişisel görüşlerine göre tarihi yorumlayabilir. Ancak bir bireyin, toplumun ya da her hangi bir devlet yapılanmasının bir olağan gün içindeki bütün anlamlarını metaforların değişimi ile yansıtan romanlarda “gerçeklik-hakikat-otantisite” olgusunu yakalayabilmek diğerlerine nazaran daha kolay gibi görünmektedir. (Kavaz, 2012:93-94) Bu bağlamda romanlardaki metaforların analizine geçmeden önce tarih yazımında modernleşmenin genel olarak konumlandırılması gerekmektedir.

II. Modernleşme ve Tarih Yazımı

Animistik düşünceden mitlere, mitlerden dinlere ve dinlerden ideolojilere doğru bir ilerleme içerisinde olan insanoğlunun dünyayı anlama çabasında ve bu anladıklarını yazıya dökmesinde her zaman daha etkin bir “paradigma” (Barnes, 1997:116-117) sı olmuştur. Tarih yazımında düşünce ve eylemde merkeze alınan bu “paradigma”nın objektif değerlendirmelere engel olduğu özellikle ifade edilmelidir. Bu minvalde Edebiyatın –hiç bir surette- hayatın içinden kop(a)maması ve maddi anlamda gerçek, manevi anlamda hakiki ve bunların toplumsal alana yansımaları olarak “otantik” (Arslan, 2009:117- 118) merkezden çok ayrıl(a)maması durumundan yola çıkılarak modern dönemde etkin olan düşünce-eylemlerin toplumsal aurada yarattığı olumlu/olumsuz etkilerinin erken modern ve sonradan modernleşen toplumlardan seçilen romanlar ekseninde yorumlanması ve etki değerlendirmesinin yapılması “modern olan”ın anlamlandırılması açısından bir farklılık oluşturabilir. Ancak romanların analizine geçmeden tarih, tarih yazımı, tarihte anlam ve nedensellik ilişkisi ile “roman” bağına göz atmak daha açıklayıcı olacaktır.

Aydınlanma felsefesi ile beraber “modern olan”ın ortaya çıkışı (Buhr ve diğ., 2006:56-57), bilinen bütün bilim disiplinlerinin yeniden gözden geçirildiği ve hepsinin yeniden anlamlandırıldığı bir süreç olarak tanımlanabilir (Dilthey, 2012:11- 38). Bu anlamda “modern olan”, felsefeden siyasete, siyasetten ekonomiye, ekonomiden tarihe, tarihten sosyolojiye, sosyolojiden sanata ve sanattan edebiyata bütün ilmi alanların (bütün değerler düzleminin) değiştiği-dönüştüğü bir süreci başlatmıştır. Bu sürecin içerisinde özellikle İngiliz Sanayi Devrimi, Fransız Siyasi Devrimi ve Alman Felsefi Devrimi büyük bir yer tutmaktadır. Diğer taraftan bu süreç dâhilinde birbirine sıkı sıkıya bağlı olan “felsefi-sınai-siyasi” unsurların yeni

Avrupa’da birey-toplum-devlet üçgeni iç açılarını değiştirdiği ise bilinen bir gerçektir (Mutahari, 1989:13-19).

“Modern” değişimin tasviri, Fen bilimlerinde pek çok olumlu gelişmeyi beraberinde getirmiş ise de; Sosyal Bilimler açısından sadece modernleşme öncesi Ortaçağ Tanrı merkezli düşüncesinden, insan merkezli düşünceye geçişin sağlandığı ileri sürülebilir (Özlem, 1999:60-63). Nitekim bu durum modern dönemde insanın “tanrılaştırılması” durumunu ortaya çıkarmış ve “egemen kerte” (James, 1997:201) olarak insanı ve rasyonel insan aklını merkeze yerleştirmiştir. Bu durumda Tanrı kelamı mukaddes kitaplardan, feylesoflar merkezli kitaplara bir geçişin söz konusu olduğu söylenebilir. Özellikle 19. yüzyıldan sonra modern mitler olarak adlandırılan “ideolojilerin” (Bora, 2006:43-48) modern insanın davranış biçimlerini yönlendirmesi, tarih yazımında ideolojik (tarafgir) bir yazım metodolojisinin sahneye çıkmasına neden olmuştur.

Tarih yazıcılığı, Heredotos’tan beri içinde bulunulan anın “değer-norm-kurum” dairesinden bağımsız olarak geliş(e)memiştir. Bu minvalde bir “şey”in yazıldığı tarihteki doğruluğu ve nedenselliği tarih yazımının temel konusunu oluşturmaktadır (Breisach, 2012:411-424). Ancak tarihte her eylem ve yaratmanın bir doğruluk iddiasında olduğundandır ki; bir doğruluklar rekabetinin⁸⁴ meydana gelmesi zorunludur (Rothacker, 2008:57). Bu itibarla “toplumsal gerçeklik” olgusunu doğruluk rekabetine kurban vermeden romanlardaki “kurmaca ağ” içinde, “Nasıl?” sorusunun yanıtının aranması, toplumsal gerçeklik olgusunun ve modernleşmenin resminin görülmesinde daha faydalı olabilir.

“Modern olan”ın tarih yazımında merkez alınmadığı dönemlerde imparatorların himayesi altında yazılan tarih (Hazard, 1994:46-47), modern olanla beraber, modern devlet tekeli ya da ideolojiler altında işlemeye başlamış ve “doğru” sadece el değiştirmiştir. Bu anlamda her ideolojinin ayrı bir merkezde “tarih” okuması ve anlamlandırması yapması ve önermesi kayda değerdir. Mesela sosyalizme göre tarih, sınıf çatışmaları merkezinde okunurken (Marx, 1993:41), Annales Okulu’na göre aynı tarih, aslında tarih yazımına hiç konu olmayan küçük olayların tarihi (Boratav, 1985:43-45) olarak okunmakta ve anlamlandırılmaktadır. Bu doğrultuda her iki halde de tarih, “resmîleş(tiril)miş toplumsal geçmiş” (Hobsbawm, 2009:13) olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak tarih yazımında sürekli değişen ve dönüşen “gerçek-hakiki-otantik” algısı, tarihte “doğru” nedensellik ağının oluşturul(a)mamasını da beraberinde getirmiştir ve getirmektedir.

Romanlara bakıldığında; “gerçeklik-hakikat-otantisite” olgularının edebi eser olma özelliklerinden kaynaklı olarak daha belirgin oldukları görülebilir (Eaghton, 2011:16- 17). Bu doğrultuda tarihsel çizgi üzerinde zaman ve mekân çizgisinden bağımsız olarak erken modern ve geç modern toplumlardaki romanların metaforlarındaki değişime bakıldığında aslında aynı olumlu/olumsuz döngünün yaşandığı çok rahat bir şekilde fark edilebilir. Nitekim “modern olan” ile “modern olmayan” karşılaştırmalarında bir tarafın hâkimiyetinde bitirilen eserlerden ziyade “metafor değişiminin” yönünü ve istikametini belirlemek “modern olan” ile “modern olmayan” arasındaki farkın anlaşılmasında ve toplumsal olarak otantik-gerçek-hakiki olanın vurgulanmasında daha etkili olabilir. Nihayetinde ise bir mazi siyaseti olarak algılanan tarihin (Nordau, 2001:15) ve toplumsal gerçekliğin ve de modernleşmenin daha şeffaf bir görünümüne

⁸⁴ Burada ifade edilen doğruluklar rekabeti, tarih yazımına konu olmuş hemen hemen bütün olaylarda çok rahatlıkla görülebilir. Bu durum özellikle sonradan modernleşen toplumlarda ortaya çıkan “geç modern devrimler”de net bir şekilde fark edilmektedir. Nitekim Türk Devrimi ve beraberinde yapılan yasal-yapısal değişikliklerin tarih yazımındaki nedensellik analizine ve anlamlandırmasına bakıldığında, çok farklı değerlendirmelerle karşılaşmaktadır. İlaveten bunlardan hemen hepsinin “doğruluk” iddiasını elinden bırakmadığı da ayrıca ifade edilmelidir. Buradan hareketle “doğruluk iddiasında” olan bu analizlerden uzaklaşarak zaten kurmaca olan ancak kendisini toplumsal gerçekliğe ya da değişen toplumsal gerçekliği estetik olarak yansıtmaya adanmış olan romanlara bakıldığında, doğruluk iddiasından ziyade toplumsal gerçeklik ve modern olanın bu gerçekliğe olumlu/olumsuz etkisi tarafsız bir şekilde değerlendirilebilir.

ulaşılabilir. Bu doğrultuda tarih yazımından ziyade romanların daha şeffaf bir “toplumsal gerçeklik” resmi çizecekleri önermesine yaslanan bu makalenin temel önermesini ortaya koyabilmek adına; modern olanın olumlu/olumsuz etkisinin romanlardaki metaforların değişim ve dönüşümünden ve romanlardaki karakterlerin bu duruma verdikleri tepkilerden yola çıkarak yapılacak analiz için romanlardaki metaforların “değer-norm-kurum” çemberinde tahliline geçilebilir.

III. Modernleşmenin Gerçek Resmi: Romanlar

Roman, bir Batı Edebiyatı türü olarak ortaya çıkmış ve daha sonra “modernleşme” dinamikleri sırasında diğer toplumlara geçmiştir (Fethi Naci, 1983:611-613). Bu durumda bu makalenin “modern olan”ın toplumsal auradaki etkisini daha iyi görebilmek adına giriştiği çaba çelişkili görünebilir. Ancak romanlarda işlenen konuların genel anlamda “modern olan”ın toplumsal gerçekliklerle girdiği ilişki olduğu için “modern olan”ın toplumsal olana yaptığı olumlu-olumsuz katkının görülmesi diğer eserlere nazaran romanlarda daha kolay gibi görünmektedir. İlaveten, bilincin en önemli özelliklerinden bir tanesi olan “öznellik” olgusunun (Searle, 2005a:23) romanlarda sanatsal-estetik kaygılar yüzünden terk edilmesi makalenin amacını çelişkili olmaktan uzaklaştırmaktadır.

Toplumsal olan”ın tasvirinde üç ana öge çok önemli bir yer tutmaktadır. Bunlar; değer, norm ve kurum olarak sıralanabilir (Digeçligil, 2006:31-33). Genel kural olarak bir toplumda değerler kendiliğinden oluşur, daha sonra ilgili toplumun önde gelenleri tarafından bu değerleri merkeze alan normlar bütünü oluşturulur. En sonunda ise bu normlar ağı ile kurumlar meydana getirilir. Ancak “modern olan”ın toplumsal ortama etkisi açısından bakıldığında; “modern olan”ın etkisinin, Avrupamerkezli toplumlarda değerler zincirinden başlamış olduğu, sonradan modernleşen toplumlarda ise norm ve kurum zincirinden başlamış olduğu görülmektedir. Bu anlamda sonradan modernleşen toplumlarda “modern olan”ın etkisi daha olumsuz sonuçlar doğurmuştur denilebilir. Bu çerçevede değerler, normlar ve kurumlar merkezinde, seçilen romanların analizine “değerler” basamağından başlamak daha doğru gibi görünmektedir.

III.I. Değerler

Toplumsal olayların dokusu içinde yapı ve değişim iç içe geçmiştir ve bunların temel birliği de toplumsal gerçekliğin özünü oluşturur (Pappenheim, 2002:53). İşte burada ifade edilen “öz” olgusu, bir toplumda bulunan “değerler” manzumesine işaret etmektedir. Bu “öz” dairesi içerisine; bir toplumda mevcut “birey-toplum-devlet” düşüncesinin bütün kalıpları sokulabilir. Bu “öz”ün değişmesi ise “yabancılaşma”yı beraberinde getirecektir. Bu anlamda “yabancılaşma” toplumsal ortamda bulunan “değer-norm-kurum” dairesine ilgili toplumun kendisinininkinden başka değer, norm ya da kurumun kontrolsüz dâhil olması ile beraber başlatılabilir. Burada pek çok yabancılaşmadan bahsedilebilir. Dini, iktisadi, hukuki, felsefi yabancılaşma bunlardan yalnızca birkaç tanesidir (Özyurt, 2005:186-189). Bu doğrultuda bu yabancılaşmanın romanlardaki “metafor”ların değişimine de yansıdığı açıkça ifade edilebilir. “Gerçekler ve çıkarlar” (Callinicos, 2009:153-168) arasında kalan bu metaforlarda, “modern olan”ın dünya genelindeki bütün toplumsal organizmalara olumlu-olumsuz etkisi açıkça görülebilir. Değerler manzumesi merkezinde sırasıyla Avrupa, Türkiye, Mısır ve Afrika örneklerine bakıldığında yabancılaşma oranları⁸⁵ ve nedensellikleri kolaylıkla fark edilebilir.

⁸⁵ Romanların ve romanlardaki metaforların “değer-norm-kurum” analizinde “modern olan”dan başlayarak bir inceleme yapılmıştır. Çünkü metaforların değişimi ve dönüşümünde toplumsal “gerçek-hakikat-otantisite”nin görülmesi böylelikle daha kolay olacaktır. Diğer taraftan zaman çizgisi üzerinde “modern olan”a en son eklenen toplumlarda yabancılaşma oranının daha yüksek olduğu ayrıca ifade edilmelidir.

“Modern olan”ın çıkış yeri olan Avrupa’yı ele alan Albert Camus’un *Düşüş* isimli romanında değerlerin aslında toplumsal özle uyuşmadığını belirtmek için pek çok ifadeye yer verilmiştir.⁸⁶ Bu bağlamda Camus’un romanında pek çok metafor kullanılmıştır. Ancak en önemlisi bir bütün olarak “modern olan”ın getirdiği alışkanlıkların, romanın isminden de anlaşıldığı gibi insan gerçeğinde sürekli bir “düşüş”e yol açıyor olmasıdır. Modern Avrupa toplumunda her anlamda bir yeri olan bir hukuk adamının bir barda otururken aniden her şeyin düşmeye başladığını anlattığı Camus’un bu romanında “metafor” lar aniden ortadan kaybolmaktadır. Camus, romanda “modern olan”ın getirdiği her şeyin aslında hiç var olmadıklarının altını çizmekte ve adeta “modern olan” ile alay etmektedir. Camus modern olana ait değerleri “içi boşaltılmış değerler” (Maalouf, 2010:140) olarak değerlendirmektedir: “Nitekim Camus’un şu ifadeleri kayda değerdir. “ (...) Ama kapıp koy verdim kendimi, savunmaya giriştim! Bağışlayın. Alışkanlık, bayım, eğilim, üstelik bu kenti ve nesnelere özünü size anlatmak isteği! Çünkü nesnelere özündeyiz!” (Camus, 2012:16)

Türkiye için düşünüldüğünde; “modern olan”ın toplumsal gerçekliğe etkisini anlatan pek çok roman akla gelmektedir. Toplumsal değerler manzumesine ve toplumsal gerçekliğe işaret eden bu romanlardan Peyami Safa’nın *Cumba*’dan *Rumba*’ya isimli romanının adı bile metaforun ve dolayısıyla toplumsal gerçekliğin değişimine işaret etmektedir. Nitekim “cumba” modern olmayan dönemlerdeki mimariye ait iken, *rumba* Avrupa’ya ait bir dans türüdür. Diğer taraftan Peyami Safa’nın romanında kullandığı “eski ev” ile yeni apartman dairesi metaforları da toplumsal gerçekliğin değişimini göstermesi açısından önemlidir. Safa’nın bu romanında başkarakter “modern olan” ile “modern olmayan” arasında sürekli bir gel-git yaşamaktadır. Burada Safa’nın *Kara Gümrüklü Deli Cemile*’sinin sürekli yakıp kurtulmak istediği “modern olmayan” ev için “modern olan”a ulaştıktan sonraki şu ifadeleri kayda değerdir: “ (...) Cemile hemen kanepeye uzanmıştı. Kendi kendine karşı bir yabancılaşma duyuyordu. Evini yakmak isteyen hain karı ben miyim diye düşündü. Kundağı sokmaya nasıl elim varacaktı? Yapabilir miydim bunu? Ve evini yakmak isteyen o zamanki Cemile’yi kendinden ayrı bir insan gibi düşünerek... Şu delinin zoruna bak! diyordu...” (Safa, 2012:308-309)

Arap toplumları örneğinde Necip Mahfuz’un “*Zamanın Hükmü*” romanına bakıldığında, metafor olarak yine “modern öncesi” döneme ait olan bir evin kullanıldığı görülmektedir. Nitekim romanda ev üzerine kurulan toplumsal gerçeklik, romanın sonuna doğru değişmeye başlamaktadır. Ailenin en büyük “değer”i olan ev, seneler sonrasında evin en büyüğü Saniye Hanıma rağmen çocuklar tarafından satılmak istenmektedir. “Modern olan”a karşı sonu gelmeyen ihtirasla hareket eden çocuklar, eski evin zaten yıkılmak üzere olduğunu ve onun satılıp herkese ayrı birer modern apartman dairesi alınmasının daha doğru olacağını düşünmektedirler. Ancak romanda önce eş, sonra anne ve en sonunda babaanne ve anneanne olarak hayatını sürdüren Saniye Hanım bütün hayallerini bu ev üzerinden kurmaktadır. Mahfuz’un romanındaki şu ifadeler bu durumu özetler niteliktedir: “ (...) Bugün itibariyle dedi Şefik. Bu ev bir milyon pound ediyor... Saniye sanki biri ona yumruk atmış gibi sandalyesinden düşerek yeşil kanepeye yaslandı. Yıkıldım! dedi...” (Mahfuz, 2012:137)

Son olarak Afrika toplumları örneğinde Chinua Achebe’nin “*Parçalanma*” adlı romanına bakıldığında Afrikalı yerel kabilelerin “modern olmayan” değerlerinden, “modern olan” değerlere geçişleri ve bu geçişteki yabancılaşma durumu rahatlıkla görülebilir. Yerel kabilelerdeki “toplumsal gerçeklik” algısının “sentetik olan” ile değiştirilmesine karşı duran güreşçi Okonkwo’nun romanın sonuna kadar olan serüveni bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Nitekim Achebe’nin romanının isminden de anlaşıldığı üzere, romanda “modern

⁸⁶ Camus, literatürde her ne kadar varoluşçu bir paradigma merkezinde okunuyor olsa da burada Camus’un “*Düşüş*” isimli eseri farklı bir perspektiften incelenmeye çalışılmıştır.

olmayan” değerlerin “parçalanma”sı söz konusudur.⁸⁷ Okonkwo, klanın en meşhuru olmasına rağmen kaza sonucu birini öldürüp beş yıl sürgüne gönderilmiştir ve her şey o yokken olmuştur. Okonkwo döndüğünde ise her şey değişmiştir. Hristiyanlık misyonerleri klana gelmişler ve bir kilise inşa etmişlerdir. Diğer taraftan klanın malları artık dışarıdan gelen yabancılar tarafından yüksek fiyatlarla alıcı bulmaktadır. “Modern olmayan” değerler yerini “modern olan”a bırakmış ancak bu durum birkaç kişi hariç kimsenin umurunda olmamıştır. Achebe romanda “modern olmayan” insanları metafor olarak kullanmaktadır. Sonuçta ise Achebe’nin başkarakteri Okonkwo şu sözleri ifade etmektedir: “ (...) Sürgün yıllarında klanda o kadar büyük değişimler olmuştu ki, Okonkwo’nun dönüşü neredeyse fark edilmemişti bile. Yeni din, yeni hükümet ve ticaret binaları insanların zihnini fazlasıyla meşgul ediyordu... (...) Artık değerli adam kalmadı...” (Achebe, 2011:169)

Nihayetinde, değerler nazarından bakıldığında; “modern olan”ın bütün toplumsallıklarda aynı doğrultuda bir değişime ve dönüşüme yol açtığı ifade edilebilir. Bu dönüşümle beraber ise, “modern olan”ın toplumsal auradaki “değerler” dairesini tahrip ettiği ve bu tahribin toplumsal anlamda “gerçek-otantik-hakiki” olanı yerinden ettiği söylenebilir.

III.II. Normlar

Norm, toplumsal olarak değerlerin oluşturduğu kurallar ağı olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda normların toplumsal değerlere dayalı olarak oluşturulması gerekmektedir. Çünkü davranışların yaptırımları değerlerdir (Fichter, 2004:171). Bu anlamda normların aniden üst-yapısal olarak değişmesi, davranış kalıplarında sapmayı meydana getirmektedir. Bu sapmanın “değerler” merkezinde olduğu gibi “normlar” merkezinde de dünyadaki bütün toplumsallıkları etkilediği ileri sürülebilir. “Modern olan”ın “modern olmayan” ile ikame edildiği bütün dünya toplumlarında bu “sapma” rahatlıkla görülebilir.

“Modern olan”ın ilk çıkış yeri olan Avrupamerkezli toplumlar için düşünüldüğünde, Albert Camus’un *Düşüş* adlı romanında, Avrupa toplumunun “modern olan”ın normatif ağına düşen balık gibi tasvir edildiği görülmektedir. Camus, romanında kullandığı ayna metaforuyla bu sapmayı sürekli dile getirmektedir. Camus’un şu ifadeleri bireyin ve toplumsal organizmanın karakter olarak çatallandığının en bariz göstergesidir: “ (...) Banyo odasına gidip bir bardak su içtim. Görüntüm aynada gülümsüyordu bana, ama gülümseyişim bana çiftleşmiş gibi geldi...” (Camus, 2012:32) Diğer taraftan normlar bağlamında Camus’un romanına bakıldığında; bir hukuk adamı olmasına rağmen romanın başkarakteri, “modern olan” yasaların adalet dağıttığına kendisinin bile inanmadığını sürekli dile getirmektedir. Bu açıdan Camus’un şu ifadeleri kayda değerdir: “ (...) Ancak aynı anda hem bir hırsız, hem bir namuslu insanı yargılayıp birincinin suçlarını ikinciye yükleyen modern engizisyon soruşturmalarının geliştirdiği o karma değil diyordum. Tersine, namuslu insanın suçlarını ortaya koyarak hırsız savunmak söz konusuydu. Bu konuda fikrimi çok açık olarak anlattım...” (Camus, 2012:67)

“Modern olan”ın normatif ağa etkisi hususunda Türkiye örneğine bakıldığında; Camus’un *Düşüş*’üne benzer bir “sapma” ile karşılaşılacaktır. Nitekim özellikle Devrim ile bütün normatif ağı “çeviri yasalar” (Tunçay, 1992:171) şeklinde oluşturulan Türkiye için Safa’nın *Cumbadan Rumbaya* adlı romanındaki en güzel örnek, “modern olan”ın dayattığı hayat kurumunun gözdesi haline gelen “Balo”lar ve “Balo Kuralları”dır. Romanda balo ve mahalle düğünü karşılaştırılmakta ve bütün Kara Gümrük esnafına; Deli Cemile’nin davetli olduğu baloya, Cemile’nin ablasının küçük oğlunun katılıp katıl(a)mayacağı sorusu sorulmaktadır.

⁸⁷ Dünyadaki bütün toplumların modernleşme süreçlerini hikâye eden farklı türde roman ve anlatılar bulunmaktadır. Bu makalede incelenen romanlar dâhil olmak üzere, modernleşme sürecinde yazılan bu romanların büyük çoğunluğu; yıkım, tahrip, parçalanma ya da düşme gibi olumsuz bir isme sahiptirler. Bu açıdan modernleşme sırasında yazılan romanlara verilen isimlerin, makalede merkeze alınan tezi doğruladığı ifade edilebilir.

Burada balo salonuna girerken kapıdaki görevlinin söyledikleri dikkate değerdir: “ (...) Valide burası balo, içeriye çarşafla, çocukla girilmez...” (Safa, 2012:89)

Arap toplumları örneğinde Necip Mahfuz’un “Zamanın Hükümü” isimli romanına bakıldığında; metaforların diğer yerlerdekine benzer bir şekilde değiştiği ve “modern olan” normatif ağın davranış kalıplarında sürekli bir ikilemi beraberinde getirdiği rahatlıkla görülebilir. Nitekim metafor olarak kullanılan “modern olmayan” evin sürekli bir yıpranma ve değişme halinde olmasının yanında toplumsal kuralların da aynı hızla değiştiği, dönüştüğü ve yıprandığı ifade edilebilir. Bu anlamda değişen “toplumsal gerçeklik” olgusuna işaret ederken romanda BBC ve Amerika’nın Sesi isimli radyo istasyonlarından gelen haberlerde farklı farklı değerlendirmeler yapılmasına, çatallanmış duruşu içerisinde Mahfuz’un başkarakterlerinden biri olan Muhammed şu şekilde karşılık vermektedir: “ (...) Ne oluyor diye sordu Ülfet. Buna inanıyor musun? Gerçekte olan şeyin bu olduğundan çok emin değilim... dedi Muhammed, içindeki karmaşık duygularla mücadele ederek. ‘Her şey yozlaşma ve inançsızlık üzerine kurulmuş kâğıttan bir kuleydi...’ (Mahfuz, 2012:73)

Son olarak Afrika toplumları örneğinde Achebe’nin “Parçalanma” isimli eserine bakıldığında “modern olan” değerlere dayalı yeni normatif ağın yarattığı bunalım açık bir şekilde görülmektedir. Yerel kabilelerin değerlerinden bağımsız olarak oluşturulmuş olan “modern olan” normatif ağı, klanın değerlerini ve normlarını parçaladığı Achebe’nin başkarakterleri olan Okonkwo’da ve onun ailesinde metafor olarak değişen inanç-dini değerler-davranış kalıpları gibi unsurlara bakıldığında rahatlıkla görülebilir. Nitekim klanın “modern olmayan” hukuk kuralları yerine, “modern olan” hukuk kurallarının ikamesi sonucunda, Bölge Komiserliği ile Okonkwo arasındaki mücadelede Okonkwo’yu defalarca tutuklamaları, Okonkwo’nun Bölge Komiserliği mübaşirlerinden birini öldürmesine neden olmuştur. Onu aramaya gelenler ise Okonkwo’nun “modern olmayan”dan “modern olan”a geçerken davranış kalıplarını değiştiremediği için “karakter çatallanması” ya da “toplumsal şizofreni”(Shayegan, 2010:11-31) nedeniyle kendi kendini öldürdüğünü görmüşlerdir. Romanın sonunda ise Okonkwo’nun cesedi başında duran Bölge Komiserine Obierika’nın şu sözleri kayda değerdir: “ (...) Bu adam (Okonkwo) Umuofia’nın en büyüklerinden biriydi, onu kendini öldürmeye sevk ettiniz... Obierika daha fazla konuşamadı sesi titredi, kelimeler boğazında düğümlendi...” (Achebe, 2011:189- 190) Obierika bu sözleri söylerken Bölge Komiserinin aklında Okonkwo’nun hayatını kitaplaştırma fikri canlanmıştı. Burada Bölge Komiserinin kitabı için düşündüğü isim ise düşündürücüdür: “ (...) Epeyce kafa yorduktan sonra ise, Bölge Komiseri kitabın ismini de belirler: Aşağı Nijerya’daki İlkel Kabilelerin Etkisizleştirilmesi ” (Achebe, 2011:191)

“Modern olan”ın geçmişi hakkında dört ayrı kıtadan örneklem alınarak “modern olmayan”la girdiği etkileşim sonucu değişen-dönüşen “değer-norm” analizi yapıldıktan sonra metaforların hem değerler hem de normlar ekseninde aynı doğrultuda -olumsuz- bir değişime uğradıkları açıkça ifade edilebilir. Ancak incelemelerden de anlaşılacağı üzere bu değişim ve dönüşümün en olumsuz sonuçları “modern olan”a en son eklenen yerlerde ortaya çıkmıştır. Bu anlamda “modern olan”ın bütün toplumsal organizmaların hafızasında “olumsuz” bir hatıra bıraktığı söylenebilir.

Değer ve norm merkezinde “modern olan”, tarih yazımı içerisinde her ne kadar tarafgir değerlendirmelere tabi tutulsa da, romanların bu duruma ışık tuttıkları ve modern olanın değerler anlamında yabancılaşmaya normlar anlamında sapma ve toplumsal şizofreniye neden oldukları ifade edilebilir. Ancak kurumsal anlamda inceleme yapılması için modern çağın geleceğine dair yazılmış olan kurmaca “kara mizah” eserlere bakmak ve “modern olanın geleceği”ne dair onların çizmiş oldukları resmi analiz etmek, modern olanın “gelecek” tasavvurunun çarpıklığını ve toplumsal gerçeğin dışında bir kurumsallaşmanın meydana geldiğini anlamak adına daha faydalı görülmektedir.

III.III. Kurumlar

Kendi değerlerine yaslanmayan normlar, kendi değerlerinden ve normlarından oluşmayan kurumlar, “modern olan” ya da “modern olan” a ulaşmaya çalışan bütün toplumsallıkların ortak sorunu gibi görünmektedir. Bu anlamda bütün dünyanın “modern olan” a karşı konulmaz isteği sonucunda: “Teknik, evrensel bir inanç konusu durumuna gelmiş, yeni bir tanrısal gücün, bilimin somut sonucu ve gözle görünür varlığı olmuştur.” (Latouche, 1989:32) Böylelikle kendi “gerçeğini-hakikatini-otantisitesini” icat eden (Yavuz, 2000:93-94) söz konusu “modern olan” teknik, tüm dünyada ortak kurumların inşasını başlatmıştır.

Literatürde “küreselleşme” (Aydın, 2002:12-13) olarak adlandırılan tek bir “gerçek-hakikat-otantisite” varlığının kodlandığı “kurumlar” sistemi, dünyadaki bütün toplumsal varlıkların ortak “değer-norm-kurum” zincirine bağlandığı büyük bir “politik makine” (Tilly, 2011:167) yi andırmaktadır. Bu anlamda tarihin sonunun geldiğini ve bu “değer-norm-kurum” halkasının tartışmasız zaferini ilan ettiğini anlatan çalışmaların da yapıldığı (Fukuyama, 2012) bilinmektedir. Ancak bu duruma iki kara mizah roman yazarının gözüyle bakıldığında çok farklı bir resim ortaya çıkmaktadır. Nitekim usta-çırak ilişkisi içinde romanlarını yazan Huxley ve Orwel’in Cesur Yeni Dünya ve Bin Dokuz Yüz Seksen Dört isimli romanlarında “modern olan” kurumsallıkların geleceği resmedilmiştir.

“Modern olan”ın giderek küçülen kafesi içerisinde yaşayan her bir canlının çekeceği sıkıntıları hayali bir gelecekte anlatan Huxley’in Cesur Yeni Dünyası’nda her şey, rasyoneldir, akla dayandırılmaktadır, planlanmaktadır ve sorgulanmadan yaşanmaktadır. Sosyolojik olarak genel bir kural olan “değer-norm-kurum” çizgisi ise tam tersine işlemektedir. Kurumlar, toplumsal normları oluşturmakta ve buna göre değerler manzumesi oluşturulmaktadır. Hatta Orwel’in romanında olduğu gibi Huxley’in romanında da değerler yoktur, sadece normlar ve kurumlar mevcuttur. Huxley’in tektip “kurum”unu oluşturan ve bu tek tipleşmeyi sağlayan “kuluçka merkezi” ve “şartlandırma merkezi” sayesinde kurumlara uygun bireyler üretilmektedir. Tamamen “teknik” donanımla geliştirilen ortak yaşam alanında her şey planlı bir şekilde ilerlemektedir. Hakikat madde içerisinde gizlidir ve “yaban” karakteri bunun tam tersini göstermektedir. Dolayısıyla “yaban”ı gören yenedünya halkı onun kurumsallaşmamış haliyle alay etmektedirler. (Huxley, 2012)

Diğer taraftan Huxley’in öğrencisi olan Orwel (Üster, 2010:9), Bin Dokuz Yüz Seksen Dört isimli romanında benzer bir “teknik” merkezli kurumsallık ve sentetik normatif ağdan bahsetmektedir. Orwel’in kurguladığı teknik kurumlar zincirinde, “gerçek-hakikat-otantisite” sürekli değişmektedir. Tarih sürekli dönüşmekte ve toplumsal gerçeklik algısı sürekli değişmektedir. Kurumsal organizmalar tek bir elde toplanmakta ve Huxley’in romanına benzer ölçütlerde “manevi olan” her şey kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Duyguları kontrol etmeye çalışan kurumsal organizmalar her an bireyi ve toplumsal varlıkları izlemekte ve dinlemektedir. (Orwel, 2008)

Huxley ve Orwel’in romanlarında görüldüğü gibi “modern olan”ın geleneksel anlamda “toplumsal olan”ı hiçe sayması sonucunda kurumlar belirli sorunlar kümesi içine dâhil olmaktadır. Bir toplumsal ortamda bütün değerler-normlar ve kurumların toplumsal olanın özüne uygunluğuna bakılarak ilgili toplumdaki sorunların kaynağına ulaşılabilir. Bu anlamda “modern olan”ın bütün dünya toplumlarındaki ortak sancısının makaleye konu edilen romanlardaki metaforlarda gizlendiği söylenebilir. Nitekim Huxley, romanına bir bütün olarak modern hayatın bütün bürokratik ve devlet merkezli unsurlarını metafor olarak saklarken, Orwel da toplumsal gerçekliği ve bunun hakikat yanını metaforlar içine gizlemiştir. En nihayetinde ise, Orwel ve Huxley toplumsal anlamda “gerçek-hakiki-otantik” olanı sıkıştıran “modern olan” kurumları ve onların getirdiği sıkıntıları gelecekteki toplumsal olana tuttukları ayna ile romanlarına yansıtılmışlardır.

Özgül Bağlam

“Modern olan” in işaret ettiği “değerler-normlar-kurumlar” dairesinin, tamamıyla “modern olmayan”ı yok etmeye odaklandığı ifade edilebilir. Ancak “post modern” düşünce olarak ortaya çıkan ve modernliği eleştiren akımın “modern olmayan”a vurgu yapması “modern olan”dan bir geri dönüş olarak yorumlansa da, sadece “kültür erotizmi” (Burman, 2007:193) ni ortaya çıkardığı söylenebilir. Bu anlamda “değer-norm-kurum” olarak yerele ve “öz”e dönüş maceraperestlik olarak adlandırılmakta ve evrensel gerçeklik bütün disiplinlerin varoluş gerekçelerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Gülbenkian Komisyonu, 1996:50-55).

Bir doğulu gözünde “modern olan”ı benimsemeyi ihanet olarak görmek (Doğan, 1978) ya da modernleşmeyi “holocaust”tan ibaret olarak yorumlamak (Bauman, 2006) yine “modern olan”ın dayattığı “tekil” tanımlamalardan bir tanesini oluşturur. Ancak “modern olan”ı toplumsal gerçeklik merkezinde yorumlamak ve onu toplumsal gerçekliğe uygun hale getirmek temel olarak alınırsa daha yerinde bir sonuç çıkabilir. En nihayetinde kendi değerlerine yaslanan normlar ve bu normlara dayalı olarak oluşturulacak kurumsal ağ, toplumsal “hayat kurumu”nu daha yaşanabilir bir yere dönüştürebilir.

“Modern olan”ı tartışmasız kötülemek ve onun yerine “modern olmayan”ı öne çıkarmak bugün yapılanın yalnızca bir ters çevrilmesi olarak nitelendirilebilir. Ancak halen yaşanagelen toplumsal “değerler-normlar-kurumlar” dairesinin kendi özüne uygun olarak kodifiye edilmesi, yapılması gerekli en elzem şey olarak görünmektedir. Nitekim toplumsal olgular kendi özünden referanslıdır (Searle, 2005b:52-53). Bu anlamda her hangi bir toplumsal organizmanın kendi içerisinde barındırdığı değerlerin direk ortadan kaldırılmaya çalışılması ve “modern olan” ile ani ikamesi yerine toplumsal öze uygun normatif ağ ile kurumsallaşmaların oluşturulması birey, toplum ve devlet nazarında bir “yabancılaşma”, “sapma” ve “toplumsal şizofreni”nin ortaya çıkmasını önleyebilir.

Makaleye örneklem olarak alınan romanlar zaman ve mekânlardan bağımsız olarak okunduğunda; romanlar okuyucuya çok tanıdık gelebilir ve okuyucu okuduğu bu romanların kendi toplumsal ortamından birinin yazdığına kanaat getirebilir. Çünkü hepsinde metaforlar “değer-norm-kurum” ekseninde dönmekte ve hepsinde modernleşme ile beraber bu metaforlar değişmeye ve dönüşmeye başlamaktadır. Bu bağlamda belki de en önemlisi, değişen metaforların bütün romanlarda “ortak” yön ve istikamette ve de olumsuz nitelikte bir değişim göstermesidir. Diğer taraftan bu değişimin toplumsal gerçekliği sentetik olanla ikamesi sonucunda bütün toplumsal organizmaların aynı sorunlar içerisine girdikleri, romanların yansıttığı resimden kolaylıkla görülmektedir.

Kaynakça

- Achebe, Chinua. (2011), **Parçalanma**, Çeviren: Nazan Arıbaş Erbil, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Alkan, Mehmet Ö. (2011), “II. Meşrutiyet’te Resmi İdeoloji, Resmi Tarih ve Eğitim”, Editörler: Vahdettin Engin ve Ahmet Şimşek, **Türkiye’de Tarih Yazımı**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Amin, Samir. (2007), **Avrupa-Merkezcilik Bir İdeolojisinin Eleştirisi**, Çeviren: Mehmet Sert, Chiviyazıları Yayınları, İstanbul.
- Arslan, Hüsamettin. (2009), **Jöntürkler, Jönkürtler ve Muhafazakârlar**, Meçhul Okurla Söyleşiler, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Ashton, T.S. (1980), **The Industrial Revolution 1760-1830**, Oxford University Press, England.
- Aydın, Mehmet S. (2002), **Siyasi Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme**, Ufuk Kitapları, İstanbul.
- Aydın, Mustafa. (2009), **Moderniteye Dışarıdan Bakmak**, Açılım Kitap, İstanbul.
- Barnes, Barry. (1997), “Thomas Kuhn”, Çev: Ahmet Demirhan, **Çağdaş Temel Kuramlar İçinde**, Editör: Qentin Skinner, Vadi Yayınları, Ankara.

- Bauman, Zygmunt. (2006), **Modernite ve Holocaust**, Çeviren: Süha Sertabiboğlu, Versus Yayınları, İstanbul.
- Breisach, Ernst. (2012), **Tarih Yazımı**, Çeviren: Hülya Kocaoluk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bora, Tanıl. (1995), “Türkiye’de Milliyetçilik ve Azınlıklar”, **Birikim Sayı: 71-72**, İstanbul.
- Boratav, Korkut. (1985), **Tarih ve Tarihçi – Annales Okulu İzinde -**, Alan Yayınları, İstanbul.
- Buhr, M. & Schroeder, W. & Barc, K. (2006), **Aydınlanma Felsefesi**, Çeviren: Veysel Atayman, Yenihayat Yayıncılık, İstanbul.
- Burman, Erica. (2007), “Between Orientalism and Normalization: Cross Cultural Lessons From Japan for a Critical History of Psychology”, **History of Psychology, Vol. 10, No:2**, pp. 179-198.
- Callinicos, Alex. (2009), **Tarih Yapmak – Toplum Kuramında Etkinlik Yapı ve Değişim**, Çeviren: Nermin Saatçioğlu, Doruk Yayınları, İstanbul.
- Camus, Albert. (2012), **Düşüş**, Çeviren: Hüseyin Demirhan, Can Yayınları, İstanbul.
- Canatan, Kadir. (1995), **Bir Değişim Süreci Olarak Modernleşme**, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Carr, Edward Hallett. (2008), **Tarih Nedir?**, Çeviren: Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Carr, Edward Hallett. ve Fontana, J. (1992), **Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık**, Çeviren: Özer Ozankaya, İmge Yayınevi, Ankara.
- Childs, Peter. (2010), **Modernizm**, Çeviren: Vural Yıldırım, Sitare Yayınları, Ankara.
- Çetin, Halis. (2007), **Modernleşme Krizi**, İdeoloji ve Ütopya Arasında Türkiye, Orion Yayınları, Ankara.
- Çıfci, Yusuf. (2013), **Self Oryantalizm ve Türkiye’de Kürtler**, Orient Yayınları, Ankara.
- Digeçligil, Beylü. (2006), “Sosyal Bilimler Epistemolojisinde Sorunların Kaynağı: Ontolojiyi Unutmak”, **Felsefe ve Sosyal Bilimler Muğla Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildirileri**, Vadi Yayınları, Ankara, s. 31-53.
- Dilthey, Wilhelm. (2012), **Hermeneutik ve Tin Bilimleri**, Çev: Doğan Özlem, Notos Kitap, İstanbul.
- Doğan, Mehmet. (1978), **Batılılaşma İhaneti**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Eagleton, Terry. (2011), **Edebiyat Kuramı**, Çeviren: Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Everdell, William R. (2007), “Modernizm Ne Olduğu ve Belki de Ne Olmadığına Dair”, **İlk Modernler – Yirminci Yüzyıl Düşüncesinin Kökenlerine İlişkin Profiller**, Çeviren: Hülya Kocaoluk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Fagan, B.M. (1988), **In The Beggining**, Brown College Division, Scott Foresman and Company, Glenview, Illinois.
- Fethi Naci. (1983), “Roman”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 3**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Fichter, J. (2004), **Sosyoloji Nedir**, Çeviren: Prof. Dr. Nilgün Çelebi, Anı Yayınları, Ankara.
- Fukuyama, Francis. (2012), **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, Çeviren: Zülfü Dicleli, Profil Yayıncılık, İstanbul.
- Giddens, Anthony. ve Pierson, Christopher. (2001), **Modernliği Anlamlandırmak**, Çevirenler: Serhat Uyurkulak, Murat Sağlam, Alfa Yayınları, Bursa.
- Göle, Nilüfer. (1991), **Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme**, Metis Yayınları, İstanbul.
- Gülbenkian Komisyonu. (1996), **Sosyal Bilimleri Açın - Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor**, Çeviren: Şirin Tekeli, Metis Yayınları, İstanbul.
- Hazard, Paul. (1994), **Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme**, Çeviren: Erol Güngör, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

- Hobsbawm, Eric J. (2009), **Tarih Üzerine**, Çeviren: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Huxley, Aldous. (2012), **Cesur Yeni Dünya**, Çeviren: Ümit Tosun, İthaki Yayınları, İstanbul.
- James, Susan. (1997), “Louis Althusser”, Çev: Ahmet Demirhan, **Çağdaş Temel Kuramlar** İçinde, Editör: Qentin Skinner, Vadi Yayınları, Ankara.
- Kavaz, İbrahim. (2012), “Tarihselcilik Anlayışı ve Tarihi Romanlarda Gerçeklik Üzerine Bir Değerlendirme”, **Bilig Güz 2012 Sayı 63**, ss. 93-110. 23
- Latouche, Serge. (1989), **Dünyanın Batılılaşması**, Çeviren: Temel Keşoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Maalouf, Amin. (2010), **Çivisi Çıkış Dünya Uygarlıklarımız Tükendiğinde**, Çeviren: Orçun Türkay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Mahfuz, Necib. (2012), **Zamanın Hükmü**, Çeviren: Utku Umut Bulsun, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Marx, Karl. (1993), **Louis Bonaparte'nin 18 Brumaire'i**, Çeviren: Ahmet Acar, Yorum Yayınları, İstanbul.
- Marx, Karl. (2010), **Kapital 1. Cilt**, Çev: Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, Yordam Yayınları, İstanbul.
- Moran, Berna. (2012), **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mutahari, Murtaza. (1989), **Tarih ve Toplum**, Çev: Cengiz Şişman, Yöneliş Yayınları, İstanbul.
- Nordau, Max. (2001), **Tarih Felsefesi Felsefe-i Tarih**, Hazırlayan: Levent Öztürk, Ayışığı Kitapları, İstanbul.
- Papenheimer, Fritz. (2002), **Modern İnsanın Yabancılaşması**, Çeviren: Salih Ak, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Rothacker, Erich. (2008), **Tarihselcilik Sorunu**, Çeviren: Doğan Özlem, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Safa, Peyami. (2012), **Cumbadan Rumbaya**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Searle, John R. (2005a), **Bilinç ve Dil**, Çeviren: Muhittin Macit, Cüneyt Özpilavcı, litera Yayıncılık, İstanbul.
- Searle, John R. (2005b), **Toplumsal Gerçekliğin İnşası**, Çeviren: Muhittin Macit, Cüneyt Özpilavcı, litera Yayıncılık, İstanbul.
- Shayegan, Daryush. (2010), **Yaralı Bilinç – Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni**, Çeviren: Haldun Bayrı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Skinner, Qentin. (1997), “Teorinin Geri Dönüşü”, **Çağdaş Temel Kuramlar**, Editör: Qentin Skinner, Çev: Ahmet Demirhan, Vadi Yayınları, Ankara.
- Tilly, Charles. (2011), **Demokrasi**, Çev: Ebru Arıcan, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Tunçay, Mete. (1992), **T.C.'inde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Orwel, George. (2008), **Bin Dokuz Yüz Seksen Dört**, Can Yayınları, İstanbul.
- Özlem, Doğan. (1999), **Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci**, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Özkırımlı, Atilla. (1983), “Anahatlarıyla Edebiyat”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 3**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özyurt, Cevat. (2005), **Modern Toplumun Çözülmesi**, Açılım Kitap, İstanbul.
- Üster, Celal. (2010), Hayvan Çiftliği'ne Sunuş, **Hayvan Çiftliği** İçinde Can Yayınları, İstanbul.
- Yavuz, Hilmi. (2000), **Modernleşme Oryantalizm ve İslam**, Büke Yayınları, İstanbul